

Eleştirel Eğitim¹

Mustafa Sever

Eleştirel eğitim ve eleştirel pedagojinin birbirinden ayrı gündemleri olduğunu söylemek ve ikisi arasında keskin kuramsal, epistemolojik ya da pratik sınırlar çizmek mümkün görünmüyor. Dahası, tek bir eleştirel eğitim ya da eleştirel pedagoji tanımı yapmak da aynı biçimde bir imkansızlık içeriyor. Her ikisi de bu anlamda, altında çok sayıda yaklaşım ve anlayışı barındıran şemsiye terimler olarak kullanılıyor.

Eleştirel eğitim bir araştırma gündemi olarak ilk kez 1960'lı yıllarda Parsons'ın Yapısal-İşlevselci toplum modellerine karşı geliştirilen Yorumcu Paradigmanın altında, Marksist çatışmacı yaklaşımlarda ortaya çıkmıştır. Eleştirel pedagoji ise ilk olarak Paulo Freire'nin omuzlarında yükselmeye başlayan ve kurucu metin sayılan Ezilenlerin Pedagojisi ile yaygınlaşan yine Marksist tabanlı epistemolojik bir gelenek olarak düşünülebilir. Freire'den etkilenen çok sayıda Kuzey Amerikalı eğitimci, 1900'lerin başında Amerika'da ortaya çıkan ilerlemeci eğitim anlayışı, Frankfurt Okulu kökenli eleştirel teori ve Freire'nin özgürleşme pedagojisini bir araya getirerek, Eleştirel Pedagojiyi yüzü pratiğe dönük radikal politik bir eğitim hareketine dönüştürmeye çalışmışlardır.

Freire en önemli aktör sayılsa da eleştirel pedagojiyi onunla sınırlamak doğru değildir. Kimilerine göre eleştirel pedagojiyi, eleştirel eğitim yaklaşımlarından biri olarak değerlendirmek de mümkün. Yine de eleştirel pedagoji terimi en gevşek haliyle belirli bir geleneğe ait bakış açısıyla politik ve entelektüel hizalanmayı nitelerken, eleştirel eğitim daha geniş yelpazede spesifik bir gelenekten daha çok eğitime genel bir politik yaklaşımın altını çizmektedir.

¹ Bu yazı Eleştirel Pedagoji Dergisinde 30. sayısında yayımlanmıştır.

Eleştirel Pedagoji Kavramları

Her ne kadar “Eleştirel Pedagoji” kuramsal köklerini önemli oranda Kıta-Avrupası felsefe ve sosyolojisinde bulsa da bu başlık altında Avrupa akademilerinde kendine daha sınırlı bir tartışma alanı yaratabilmiştir. Avrupadaki eğitimcilerin, Kuzey Amerikalı eğitimciler tarafından öncüllerini Eleştirel Pedagoji geleneğinden alarak geliştirdikleri “dönüştürücü öğrenim” (transformative learning) tartışmalarına İspanya, Yunanistan, İngiltere gibi birkaç ülke haricinde çok fazla katılmadığını söylemek mümkündür.

Bunun belki de en önemli nedeni, Eleştirel Pedagojinin, Marksizm ve Hristiyanlıkla kurduğu ilişkinin menteseleri olan Freire’nin “özgürleşme teolojisi” (liberation theology) ve “eleştirel bilinç pedagojisinin” (pedagogy of critical consciousness), Kuzey ve Latin Amerika’da bulunduğu sosyolojik, kültürel ve politik karşılıkları Avrupa ülkelerinin büyük bölümünde bulamamasıdır. Benzer biçimde Avrupa’daki entelektüellerin sosyal adaletin sağlanması için geliştirilen “normatif modellerle” olan ten uyumsuzluğu da önemli etkenler arasında sayılabilir.

Bu nedenle, Eleştirel Pedagojinin anahtar figürleri olarak tanımlanan isimlerin hemen tamamı Kuzey Amerika’daki üniversitelerdendir (Ira Shor, bell hooks, Peter McLaren, Henry Giroux, Michael Apple, Patti Lather, Shirley Steinberg, Michael Kincheloe). Avrupada, güç-tahakküm eksenine oturtulmuş çok sayıda eğitim araştırması ya da kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Neo-liberalizm, sosyal sınıf, ırk, toplumsal cinsiyet, etnisite gibi meselelerin bu eksenin nerelerde kestiği Avrupalı eğitimcilerinin de en önemli gündemlerindendir. Yine de bu eğitimcilerin kendilerini eleştirel pedagoğ olarak tanımlamadıkları, yaptıkları işleri daha kapsamlı bir politik yaklaşım sayılabilecek eleştirel eğitim ile ilişkilendirmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Bununla beraber, Avrupadaki eleştirel eğitim çalışmalarının Frankfurt Okulu ile daha doğrudan kuramsal bağlar kurduklarını söylemek de mümkün. Bu bağın eleştirel pedagojide daha zayıf olduğunu görüyoruz.

Eleştirel eğitim-eleştirel pedagoji tartışmasında, bu kullanımların neye karşılık geldiğinden daha çok kimlerin neden kendilerini bu başlıklar altında tanımladığına bakmak daha ilginç veriler sunabilir. Kendini eleştirel pedagoğ olarak tanımlamak belirli bir epistemolojik gelenekle (hatta grupta) hizalanmış politik bir kimliğe gönderme yaparken, eleştirel eğitimci olmak yalnızca bakış açısıyla ilgili daha esnek politik bir imayı içerebilir.

Eleştirel Pedagoji Kavramları

Dolayısıyla, Kuzey Amerika'daki birçok eleştirel eğitimci, yaptıkları tüm çalışmalar eleştirel pedagojinin sınırları içinde değerlendirilse dahi kendilerini bilinçli olarak eleştirel pedagoğ olarak nitelemekten kaçınmaktadır.